

ПАВЛЕ МИЈОВИЋ, Београд

НОВ МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП У ПРОУЧАВАЊУ ЦРНОГОРСКОГ ПЛЕМЕНА

„Нов” методолошки приступ у истраживању црногорског племена — а под њим подразумејем археолошки — није уопште нов у науци о друштвено-економским формацијама. Важност материјалних извора до којих се, за разлику од ишчитавања и тумачења писаних свједочанстава, долази у току историјско-друштвених истраживања није мања од података добивених историјском методом. Маркс је то уочио прије готово једног вијека. Он је писао: „Исто такав значај какав обрада остатака костију има за проучавање ишчезлих видова живота, остаци средстава рада имају за проучавање ишчезлих друштвено-економских формација. Економске епохе се не разликују по томе што се производи, него по томе како се производи, каквим средствима рада. Средства рада нијесу само мјерило развитка људске радне снаге, него и исказивачи оних друштвених односа у којима се одвија рад”.¹ Кад је ово Маркс писао, археологија је сматрана помоћном историјском науком, ограниченом само на „немуште” изворе, изворе који могу бити од користи историји само до појаве писма. За један вијек од Маркса археологија се од науке о развоју оруђа рада и о закључивању о производним односима непосредно по оруђима производње, па и по предметима израђеним тим оруђима, претворила у науку која цјеловитије од биле које друге науке проучава човјека и његове друштвене организације по укупности материјалних и духовних творевина на основу којих се долази до реконструкције одређене друштвене средине у којој су те творевине настале. Данас, једна од најразвијенијих археолошких наука у свијету — америчка — не сматра да се археологија уклапа само у историјску науку, чак ни као њен огранак, што је археологија у другим земљама, па највећим дијелом и у нашој, извојевала као свој *status quo*, него је, заједно

---

¹ К. Маркс и Ф. Енгелс, *Соч.*, т. 23, 191.

са дијалектологијом и лингвистиком, науком о фолклору и етнографијом, с историјом умјетности и културе, акултурације, екологије средине, популације и заједнице, с наукама које се баве проучавањем традиције, националног карактера, психичких својстава једне заједнице (племена и народа), с науком о расама и многим другим хуманитарним дисциплинама — сврстава у антропологију. Као антипод таквој новој свеобухватној схеми о човјеку у прошлости и о примјени антропологије у медицини, индустрији и управљању многих држава, па и Уједињених нација, и као антипод новој науци о човјеку, епистемологији, стоји стара традиционалистичка француска концепција друштвених и хуманитарних наука. Још откад је прије више од три вијека кардинал Ришеље основао највећу француску научну установу, Институт који се разграно у пет академија, једна од њих носи назив Академија натписа и књижевности (*Academie des Inscrptions et Belles Lettres*, 1663. године). Она све до данас готово искључиво даје предност проучавању натписа древних народа (од појаве писмености протекло је скоро шест хиљада година). За француску археологију је остало углавном карактеристично то што се бави каменим добом, и баш њиме највише, а све мање бронзаним и гвозденим добом, но најмање протоисторијом, док средњи вијек сматра искључиво доменом медијевистике која се темељи само на писаним изворима или — ако су у питању архитектура, умјетност и примијењена умјетност — њиховом историјом, историјом стилова и иконографијом. И америчка антропологија, у којој почасно истраживачко мјесто заузима археологија, дијели историју људске прошлости Јужне, Средње и Сјеверне Америке на два периода: праисторијски (палеолит и неолит) и историјски, формулишући овај посљедњи као историју култура новог свијета које започињу углавном са XVI вијеком, временом колонизације Америке европским народима. Од тог времена америчка, па и читава буржоаска археологија, сходно конквистадорској политици истребљења домородаца, једва да узимају у видно поље својих истраживања ентитет културе затеченог индијанског становништва. Оно што још увијек америчку антропологију занима у остацима домородачког становништва она радо препушта етнографији, фолклору и науци о расама. И поред ове колонијалистичке компоненте у америчкој археологији, може се са прилично сигурности тврдити да је амерички антрополошки концепт, у почетној фази развитка изложен први пут педесетих година на међународном симпозијуму за антропологију Wenner-Gren-ове фондације,² знатно одскочио од недавно енциклопедијски изложеног француског концепта историје и њених метода,³ у којој „историја без текста”, дакле археологија, заузима и даље мјесто помоћне историјске науке, уважена само због њене методологије истраживања свједочанстава. На поменутом симпозијуму Wenner-Gren-ове фондације могло се чути и о интересовању за Марксово прилажење проблему ишчезлих друштвено-

² *Anthropology Today. An Encyclopedic Inventory*. Prepared under the chairmanship of A.L. Kroeber, Cop. 1953. by The University of Chicago; *Антропологија данас*, изд. Вук Караџић, Београд 1972, због лошег превода готово неупотребљиво.

³ *L'Histoire et ses méthodes*. Sous la direction de Charles Samaran de l'Institut. Encyclopédie de la Pléiade, Paris 1961.

-економских формација, мада оптерећено вулгарним свођењем марксизма на схватање о производним односима непосредно произашлим из развоја оруђа рада. Савремена марксистичка мисао прије свега сматра археологију д и ј е л о м историјске науке, и сматра да се јасна граница између историје и археологије не може повући на основу старе подјеле о писаним и материјалним изворима. Већ од Херодота, оца историје, имамо бројна писана свједочанства о варварским народима. Да не набрајам редом све примјере, истакнућу два-три најфрапантнија. Етрурци су били писмени, али њихово писмо још није дешифровано, па се етрускологија сматра доменом археологије. Народи преткласичког и класичког свијета — Асирци, Вавилонци, Египћани, Грци и Римљани — не само да су били писмени него су оставили за собом огромно богатство у писаним споменицима, а ипак се њихова прошлост не може замислити без помоћи коју археологија пружа укупној историји о њима. До социјалистичке револуције многи народи у Совјетском Савезу нијесу знали за писмо, а ту пред нашим очима се збило да македонски народ своје писмо и своју књижевност стекне с побједом наше социјалистичке револуције.

Основни преображај афричких, азијских и других народа састоји се у ослобађању од колонизаторске цивилизације и у афирмисању изворних култура уколико су очуване или реконструисању ако им трагови још нијесу уништени. На том преображају се управо насуквао брод америчке археологије, а у ширем концепту и читаве грађанске археологије новог свијета која је своју границу омеђила са XVI вијеком. Најјасније се у измијењеној револуционарној пракси новоослобођених народа може осјетити колико је Маркс био у праву кад је у „Тезама о Фојербаху” написао: „Материјалистичко учење да су људи производ околности и васпитања, да су, према томе, измијењени људи производ других околности и промијењеног васпитања, заборавља да баш људи мијењају околности и да сам васпитач мора да буде васпитан. . .”, и даље: „Подударње мијењања околности и људске дјелатности може се схватити и рационално разумјети само као револуционарна пракса”.⁴ Напредна марксистичка археолошка мисао не само да се ослања на проучавање човјека у измијењеним околностима него и сама, револуционисана праксом, себе преображава или, како се у Марксово вријеме говорило, преваспитава. Новоослобођени народи (отарасивши се колонијалистичког евроцентристичког васпитања) немају више никаквог разлога да се у проучавању својих култура држе схеме о писаним и материјалним изворима као свједочанствима своје „нецивилизаторске” праисторије (којом треба да се бави археологија) и историје (која је тобож „цивилизаторска” откад је „европеизирана”).

На ове уводне напомене не бих био принуђен, тим мање што ћемо на овом скупу чути и цјеловитије погледе савремених истраживача о историјско-материјалистичком тумачењу племена, да се оно што сам у наслову мога саопштења формулисао (а надам се да ће то произаћи и из мога излагања) нијесам усудио да покажем као нов приступ проучавању црногорског племена. Он је нов у конкретном питању, како сам у по-

⁴ Издање Култура, Београд 1950, 56.

четку рекао, само у односу на црногорско племе, што не искључује да други истраживачи не нађу аналоган или идентичан приступ и на ширем простору истраживања. То моје „ново“ није, дакле, какво моје откриће, али јесте методолошка новина у повезивању револуционарне праксе црногорског народа, наравно заједно с таквом праксом свих југословенских народа, с наведеном изворном материјалистичком интерпретацијом мијењања мишљења, *alias* васпитања људи, а тиме и њиховог научног сазнања о себи у прошлости — што је основни циљ археолошке науке. Или, да будем конкретнији: да није из револуционарне праксе побједила свијест о самобитности црногорског народа и о равноправности његовој у заједници југословенских народа — ми бисмо данас о црногорском племену, иако једном од конституенса црногорског националног бића, вјероватно расуђивали по наукама о том племену из предреволуционарног доба. Тиме хоћу да кажем да је револуционарна пракса и садашња стварност више учинила да научно истинитије сагледамо карактер и мјесто црногорског етничког, народносног и националног развоја но што су то учиниле историјска, етнографска или која друга хуманистичка наука.

Тврдећи ово може се догодити да ми се пребади како се служим методом ретроспекције, која није респектована у „чистунској“ грађанској науци. Ограђујући се управо и од „чистунства“ и од идеолошке основице на којој оно почива у грађанској науци, нема разлога да материјалистичко схватање етногенезе, темељећи се управо на цитираном Марксовом мишљењу о пракси која мијења и мишљење и васпитање (а ја бих у вези с мојим предметом излагања рекао: и методолошки приступ изучавању црногорског племена) устукне пред таквим приговором. Онамо гдје је проблем етногенезе више расправљан и гдје је дошло до напретка у његовом разрјешавању, то је јасно показано. Навешћу примјер који може бити врло пригодан. Румунски етнографи, археолози, историчари и лингвисти — пред којима је стајао, и још стоји, задатак да проуче постанак и разитак румунског народа — сматрају ретроспекцију, или како је још називају „социјалну археологију“, односно компаративни метод при изучавању савремене традиционалне и древне културе свога народа, основним методом етногенезе и етничке историје Румуна.⁵ При томе полазе од чињенице да румунски народ није формиран

⁵ О методологији и историографији в. *Вопросы этногенезы и этнической истории Славян и Восточных Романцев*. Акад. наук СССР, Институт славяноведения и балканистики, Москва 1976. Већ педесетих година совјетска наука увиђа потребу да се разради „нова детаљна схема која треба да замијени схему еволуције култура, разрађену Морганом“, А. П. Окладников, у *Советская археология*, 4 (1959), 9. Та схема још није разрађена, и задуго још неће бити разрађена ако се не прихвати као „дуг епохи“ ограниченост резултата на којима је почивала етнологија посљедње четврти XIX вијека и тим резултатима условљена, данас превазиђена, гледишта о Америци као „класичној земљи скупне породице“, К. Маркс и Ф. Энгелс, *Избранные произведения*, Москва 1955, т. II, 202—203, а о ирокешком генсу као узорном примјеру племенског уређења. Огроман научни материјал, сакупљен за посљедње стољеће, дозвољава да се истраживање постанка породице, приватне својине и државе упути њиховим сопственим правцима, диференцирајући при томе слободно удруживање (породица, род) од присилног (савез племена, класа, држава). У том свијетлу црногорско племе још није сагледавано.

само од Влаха из Западних Карпата, иако се ту, по историјским изворима, они јављају већ од XII вијека. У формирању румунског народа учествовали су и старосједиоци и досељеници осталих дијелова Румуније — Јужних, Источних и Сјеверних Карпата, подразумијевајући под тим географским називима како високе планинске тако и широке низијске територије Олтеније, Трансилваније и Молдавије. Они, наравно, узимају у обзир регионалну превагу у појединим зонама. Али, они истичу и улогу трачко-гетско-дачког субстрата у формирању румунске народну културе. Са дачким повезују римски, а са трачким илирски субстрат. Од времена сеобе Словена признају јак словенски адстрат од којег су примили земљодјелска оруђа рада, о чему свједочи латинско-словенски термиолошки паралелизам дако-романа послије насељавања словенских племена (већ од VI вијека) која су асимилирана. Ни дјејство каснијих јужнословенских утицаја, из којих је поникла румунска писменост и књижевност на старословенском језику и одржала се све до XVIII вијека, не губе из вида. Једном ријечју, све ове субстрате и адстрате садржане у историјској археологији, етнографији, лингвистици и историографији румунског народа као сурвивале румунски научници налазе и у данашњем народном животу Румуна, што је заиста чврст аргуменат за основаност прихватања ретроспективног метода.

Не бих хтио да у вези с овим доказујем сличне, иако у ограниченијој мјери испољене аналогije са субстратима и адстратима оног словенског племена које је населило Дукљу и од којег почиње историја црногорског народа, што права наука данас не доводи у питање (тумачење суперстрата веће сусједне нације сад је више проблем идеологије него науке, иако се у овој посљедњој оно упорно и данас одржава). Хоћу само да наведем заслугу археологије што је, егзактним методом, избацила из наше науке заблуду етнографије и историографије о илирским градинама као гробницама старих „Срба-Зећана” док су још били незнабошци и даље пошто су основали „прву српску државу” све до XV вијека. Треба само прелистати познато Ердџановићево дјело „Стара Црна Гора” и дјела из серије Српског етнографског зборника а заједно с њима и дјела скоријих издања која се односе на Црну Гору — па се увјерити да се почетни (не само романтичарским национализмом замагљени) етнографски приступ питању постанка црногорског племена за готово читаво стољеће није мијењао. О субстратима, адстратима и суперстратима у етногенези изузетак је учињен само у енциклопедијском прегледу о *Племену* из пера М. Филиповића и Ј. Шидака у шестом тому *Енциклопедије Југославије*. Други частан изузетак учињен је такође опет енциклопедијски сажето у чланку *Влах* исте едиције (том осми). Написао га је наш најбољи познавалац „влашког питања”, познати лингвиста и балканолог П. Скок, који је и у другим дјелима показао да се „влашком” темом не може објаснити оно на чему је инсистирала већ од педесетих година новија историографија о црногорском племену.

Тиме што само ова два научника истичем не желим да кажем да проблем о којему је ријеч није одмакао напријед, нарочито у археологији и лингвистици. Тако, из истраживања о формирању илирских држава (не само савеза племена, како се раније мислило, него држава

Енхелејаца, Тауланата, Дарданаца, Илира) могла се извући потврда о давно извршеном прерастању родовског и племенског уређења у државно а да се при том родовске одлике не изгубе. Да се тој појави поклањала већа пажња могло се уочити како ни у Црној Гори, већ од стварања Дукљанске државе и њеног потпадања под власт Рашке, од државе Балшића и државе Црнојевића до губљења самосталности, с вишим степеном организовања у државу нијесу ишчезли реликти родовског уређења Илира — субстрати који, међутим, нијесу једини, ни главни у формирању црногорског племена. Кроз све фазе државног уређења провукли су се, нпр., елементи матрилокалног сродства из неолита, па ипак никоме не пада на ум да облике друштва настале стицајем друкчијих друштвено-историјских околности објашњава тим елементима. У Црној Гори, као и свуда на Балкану, па и на евро-азијским просторима, још није нарушено неприкосновено матријархално право жене да израђује тзв. „огњишну керамику“ (цријешће и др. предмете од печене земље у вези с печењем хљеба), што никако не значи да овакав и оворе сличне елементе из праисторије треба убрајати у особености црногорске племенске заједнице.

Навешћу још илустрације ради да је, захваљујући археолошким рекогносцирањима илирских, словенских, зетско-травунско-захумских и црногорских материјалних налазишта и лингвистичком проучавању простирања неких говорних појава на територији Црне Горе и сусједних области нарочито у заједничком зетско-травунско-хумском ијекавизму углавном указано на нов правац истраживања. Тај исход сарадње археологије и лингвистике потврђује се и с резултатом проучавања стећака, чији су најархаичнији типови нађени баш на „Међи Вука Манитога“ и јужније од ње то јест углавном на територији црногорских племена старијег постанка. Иако, да се изразим позајмицом, „прошверцована“ на мала врата, средњовјековна археологија у Црној Гори већ пуне три деценије биљежи резултате и домете, истина још увијек у границама градских насеља, и она, својим методама истраживања, ослањајући се наравно и на све оне науке које се с њом сустичу у проучавању материјалне и духовне културе Црне Горе, нарочито с историјом умјетности, лингвистиком, епиграфиком, нумизматиком, палеославиком, геологијом, палеоонтологијом, етнографијом, економским наукама и социологијом, и др., већ даје опипљиве и вриједне резултате.

Из ове интердисциплинарне сарадње изоловала се само историографија црногорског племена. Њој је, судећи по ономе што је у најскорије вријеме публиковано у виду синтеза у III књизи „Историје Црне Горе“, довољно да изворну грађу тражи и налази у страним, углавном млетачким и турским изворима, ограничавајући се тако на једностраност и поред тога што је историја ослоњена на „домаће“ изворе базична наука о друштвеним процесима унутар сваког народа. Био бих необјективан кад не бих истакао да је историографија о црногорском племенском друштву, и поред поменуте учаурености у схему старог и већ посвуда напуштеног схватања да је за историју свједочанство само писани докуменат, ипак у нечему напредовала. Она је, на примјер, прекинула са традицијом грађанске, а од превођења на наш језик познатог Енгелсовог

дјела „Поријекло породице, приватне својине и државе” и застарјеле догматске марксистичке интерпретације генетског схватања постанка црногорских племена по Моргановој схеми, мада се та интерпретација још задржала у не малом броју радова и савремених југословенских етнографа. И још би више напредовала наша историографија да се извукла из евроцентристичких схема Морганових а по њему и Енгелсових социјално-економских формација на дивљаштво, варварство и цивилизацију. Учинила би и корак напријед ако би се ослободила гледања на историјске процесе у нашој прошлости по схеми западноевропског феудализма; том схемом може се обухватити само дио процеса нашег средњег вијека, а у тај дио, беспорно, не спада црногорско племенско уређење. Археологија се придржава, на примјер, свјетски усвојене периодизације на палеолит, мезолит, неолит, енеолит, бронзано и жељезно доба, антику и средњи вијек, укључујући у овај посљедњи развитак градова и села до XV вијека. Не бих хтио да се упуштам у то колико је наша марксистичка историографија робовала традиционализму, али не могу се прећутати чињенице да се нпр. историјске студије (па и најновије) о питању одакле су дошли Срби на Балканско полуострво⁶ не осврћу ни на један податак археолошке природе упркос томе што су до сада одржана три међународна конгреса словенске археологије (први у Варшави 1965, други у Берлину 1970. и трећи у Нитри и Братислави 1975), поред четири међународна конгреса балканистике, који су изнијели на свијетло дана потпуно нову, чињеницама крцату и пребогату грађу о словенским етногенезама све до појаве нација. Не би требало пријећи ћутке ни преко чињенице да је у нас, па и у посљедње вријеме, написано толико дјела о „Љетопису Попа Дукљанина” — у којему је од највеће историјске вриједности баш оно што говори о друштвеном уређењу и култури Дукље — Зете — такође без осврта на било какав податак из археолошких сонди или систематских археолошких истраживања у Црној Гори о времену од IX до краја XII вијека.

Још једну новину црногорске историографије о племену хтио бих да наведем. Та историографија је прихватила принцип „територијализације” црногорских племена. Не знам откуда је ушао термин „територијализација” у науку о црногорском племену, али мислим да је он исто толико апстрактан колико и термин „архитектура” кад се мисли на грађевинарство као техничку дјелатност. Археолошка наука под појмом „територијализација племена” подразумијева пријелаз с номадског на сједилачки начин живота, производње и односа који из њих произлазе. Из таквог угла посматрана „територијализација” значила би да су црногорска племена од номадског пријешла на сједилачки начин живота и привређивања. Из тога није тешко закључити да је Црна Гора у XVI—XVIII вијеку из основа промијенила своје раније становништво, као што су, асимилацијом Протобугара (Вољшких Бугара) од стране Словена и порумуњивањем Словена у VI вијеку извршене потпуне етногенетске промјене на источном Балкану. Зар се то и с Црногорцима догодило? Одговор на ово питање био би истовремено и одговор на пи-

⁶ Р. Новаковић, *Одакле су Срби дошли на Балканско полуострво*, Београд 1974.

тање: Јесу ли Црногорци, и поред субстрата и адстрата, повлашени”? Напосе, колико су у говору „повлашени” види се и по подацима М. Пижурице, саопштеним на Савјетовању о терминологијама народне материјалне и духовне културе, које је у Сарајеву 1974. године организовало Одјељење друштвених наука Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине. Пижурица је, наиме, у саопштењу „Прилог проучавању сточарске терминологије у Црној Гори”, изложио сточарску лексичку грађу на терену Роваца.⁷ Он, како каже, није сачинио читав инвентар сточарске терминологије Ровчана, али је и оно што је изнио импресивно. Од око 800 основних термина и бар четвртину од тога броја изведеница, по мојој оцјени, једва да има десетак страних, док су све остале словенске. Ако се тако минимални број позајмица налази у терминологији сточара Ровчана — онда је заиста неизвјесно како да се изведе закључак о преслојавању Влаха сточара у Црногорце или како их други називају „Србе-Зећане”. Већ је речено да су приликом пословењивања Протобугара Бугари усвојили словенски језик, а приликом порумуњавања старих Словена ови примили румунски језик. Али треба споменути да и Власи у крајњој области Западних Карпата (по аустријској војној терминологији *Mährische Vallahei* названи Моравски Власи) чине од формирања чешке нације њен дио, као што Власи у сјевероисточној Србији чине дио српске нације. Упркос томе, и једни и други су задржали своју влашку сточарску терминологију. Зашто је нијесу — „по-црногорчивши” се — задржали и Ровчани а по њиховом примјеру и остала племена Црне Горе ако су им Власи наметнули своју схему племенске организације — недокучиво је. Тим прије што, како је већ речено, лингвистика разликује романске и влашке субстрате у извјесном броју топонима на територији Црне Горе. Они, истина, још нијесу научном методом добро раздвојени, како је то урадио П. Скок са несловенским језичким наслеђем на далматинским острвима, па је, благо речено, преурађено било говорити у извјесним радовима етнографа и историчара о влашкој ономастици и топонимији као утврђеној.

Враћајући се послије горњег екскурса питању термина „територијализације” црногорских племена, може се само поновити да је он апстрактан. Ако је своједобно о употреби термина „територијализација” у касном средњем вијеку на територији Црне Горе било подобно да се говори, онда је то кад је у питању катун, јер катун није апстрактан појам, па ни катунарење, будући да је оно дјелатност, исто као и зидарство. Невоља је у томе што се катунарење које је трајан процес од како постоје мјешовите сточарско-земљорадничке привреде на Балкану, а оне (по археолошким истраживањима) постоје од илирских времена, сматра искључиво за влахе и Влахе а донекле и за Албанце везаним термином. Зашто се не помишља и на то да се и словенско становништво, већ од досељења на Балкан, у брдовитим предјелима морало бавити катунарењем? Пошто су једном запосјели просторе на којима ће се у касном („турском”) средњем вијеку формирати црногорско племе Зећани-Црногорци

⁷ Акад. наука и умјетности Босне и Херцеговине. Посебна издања књ. XXXI. Одјел. друштв. наука, књ. 5 (обј. 1977), 101—137.

(бар кад је ријеч о основној демографској маси) нијесу никад те просторе напустили а нијесу их на то ни други приморали. Да се то догодило — имало би смисла говорити о „територијализацији” каквог другог етничког (у представама неких научника — влашког) устројства. Иако су, доласком у Црну Гору, Власи, и Турци, такође (но сваки на свој начин), остањени, они су остали изван племенског уређења Црне Горе, што хипотези о „територијализацији сточара у земљораднике” као основном предуслову стварања ограничене племенске области темеље не чини нимало стабилним. Прелазак влаха и Влаха на сједилачки начин живота у појединачним црногорским селима с катунима (бап тако: селима с катунима, а не одвојено: селима и катунима, будући да се катун са селима комплементирају у јединствене производне и територијалне јединице) без сумње је врста „територијализације”, али толико маргинална на просторима Црне Горе да није оставила ни трага од општевлашке карактеристике катун са других територија турског царства (да се простиру на ванплеменска или вансеоска подручја); катунска кретања у Црној Гори зато никад не премашују границе сеоског или племенског атара. У Црној Гори одиста ни „територијализација” катун не доказује ништа осим што је катун мјесто сезонског боравка оног дијела сеоске породице који се бави сточарењем. Друге друштвене категорије он у Црној Гори нема, а пошто их има на територијама изван ове о којој је ријеч — тамо их и треба користити приликом грађења представа о учешћу катун у формирању патријархалних заједница. Кад не би било и других, сличних или просторно додирних, одлика црногорске племенске организације — чини се да би и наведене биле довољне да ту организацију издвојимо из комплекса осталих племенских уређења и да је посебно посматрамо.

Остаје још да кажем нешто у чему би се састојао предмет археолошких истраживања Црне Горе и у њеном племенском уређењу. Кратак одговор би био: у свему ономе што историчар не може наћи у писаном документу, а етнограф у сачуваном предмету или обичају, односно — лингвиста у ономастици и топономастици. Другим ријечима, у свему ономе што се лопатом може извући из земље. Свуда гдје су људи живјели остављали су за собом какав материјални траг — кућиште, гробље, смеће са фрагментима разбијених судова, покварене или чак и заборављене алатке, кости животиња којима су се хранили, распоред просторија за становање и за стоку, распоређивање насеља, материјал који су употребљавали за зидање и за какву другу дјелатност у вези са својом привредом. На све то је пала прашина или пепео од пожара, или је све ратом срушено и здробљено или је кугом и помором опустошено. Из свега тога археологија је, ипак, у стању да реконструише не само оруђа и начин производње, што јој и није циљ, него и материјалну и духовну културу одређеног етноса. По само дјелимично истраженој пећини-окапини Одмут у Ливи, археолози су открили мјесну, пивску, културу, што преведено на обичан језик значи насебину једног племена. Ако то археологија може да уради кад је у питању далека праисторијска прошлост — зашто не би могла ако се нешто замело и ако је под земљом нестало у скорашњој прошлости? За археологију то није питање, али јесте за научнике оних дисциплина који би требало да сарађују с археолозима,

то јест да прихвате и археолошки метод у истраживању црногорског племена. Поготово је тај метод неопходан кад су у питању насеља оних племена која су ишчезла, јер њих осим археолога нико други — ни историчар, ни етнограф, ни лингвиста — не може открити. Исти проблем се не поставља за нова црногорска племена; она нијесу што и стара и ишчезла. Оба — стара и нова — како ја мислим, организација су једног народа који је остао без државе, али не и без сваке слободе; макар и са минимумом те слободе он се борио да је потпуно оствари. У томе му је помогла институција његове племенске организације. Чим је то постало — а бесумње постало је — племе у Црној Гори, а поготово кад је оно било захватило сву њену територију, није толико етнографски појам, *tribus*, колико категорија народне и националне самобитности.

У закључку овог екскурса о методологији проучавања племенског друштва Црне Горе у контексту проучавања сличних (племенских) друштава једно треба истаћи. А то је да у формирању црногорског народносног и националног бића учествују, мање-више, и супстрати, и адстрати, и суперстрати оног словенског племена које је прво населило бившу римску, па византијску провинцију Превалис, односно скавинију Дукљу. Читав тај поменути процес може се пратити археолошком методом истраживања, укључујући и онај дио материјалне и духовне културе Црне Горе из времена њеног племенског развика. То нарочито кад су у питању ишчезла племена. Осим аргумената које за такав приступ налазимо у развоју саме друштвене стварности Црне Горе у прошлости, потврду оваквом схватању налазимо и у савременим кретањима и тенденцијама напредне археолошке науке у другим земљама које стоје пред сличним задатком да, наиме, проуче етногенезе својих народа.

PAVLE MIJOVIĆ

NEW METHODOLOGICAL APPROACH IN STUDYING OF MONTENEGRIAN TRIBE

Summary

Starting standpoint on application of „new“ method of investigation of Montenegrin tribe is Marx's thought of the same value of osteological reminders for study of disappeared socio-economic formations (K. Marx and F. Engels, *Soč.*, v. 23, 191). After he gave the critique of American anthropological school, which applies the archeological methods for study of disappeared native population only until the XVI century, as well as of comprehension of French anthropological school according to which archeology is competent to, as an auxiliary science, deal only with „protohistory“, the author also gives a critical review on thesis of some Yugoslav historians on cattle-breeder's origin of Montenegrin tribal organizations. Here he points out that there is just a single datum from the newer investigation of cattle breeders' lexic material of one of Montenegrin tribes, Rovci, to which the cattle-breeding was basic economic activity. Out of around 800 terms and at least one fourth of derivative ones from those terms there hardly is a dozen of strange ones, while all the others are Slavic. Obviously, historians were easily „operating“ by hypo-

thesis on „cattle-breeders“ origin of Montenegrin tribes. They have also inadequately used the term „territorialization“ talking about the transformation of „vlaško“ (cattle-breeding) to residing (agricultural) way of work, what, according to them had happened in time of formation of tribal organization in Montenegro and Hertzegovina under the Turkish control. Although this is not a new critique of „vlaška“ theory on Montenegrin tribal „territorialization“ it would be necessary to recuperate that critique, since the historians, differently from ethnographers, archeologists, sociologists and linguists, whose methods of investigation have significantly been improved, remained faithful to original, mainly erroneously translated foreign terms which ostensibly are adequate to term „tribe“.

„New“ archeological approach which the writer recommends for the investigation of disappeared tribes is empirical and it is not new. Archeological method should be applied in investigation of survivals of settlements, graveyards, homesites, working tools and the other objects used as well as all the ways of material culture on the territory which were occupied by the disappeared tribes. Besides of archeologists nobody else is able to do that. With the archeological data on disappeared tribes of Montenegro it is necessary, according to the writer, to do the interdisciplinary research of ethnographic, linguistic and historical material. This way the monopoly of only one discipline in investigation of Montenegrin tribal organizations as social formations would be „repealed“. How important it is for ethnogenesis of Montenegrin people is shown by the historical fact that this nation remained unassimilated and in its selfexistence original through the entire half millennium of life under the Turkish domination thanks exactly to its organization of tribal life.

